



SINTEF

Rapport

Sjømatnæringen og Covid-19

Tiltak, strategier, muligheter og utfordringer

Forfattere:

Grethe Lilleng, Trine Thorvaldsen, Kristine Størkersen,
Magnus S. Myhre, Andreas Misund

Rapportnummer:

2023:00608 - Åpen

Oppdragsgiver:

Forskningsrådet

Rapport

Sjømatnæringen og Covid-19

Tiltak, strategier, muligheter og utfordringer

EMNEORD

Sjømat
Fiskeri
Havbruk
Covid-19

VERSJON

2.0

DATO

2023-05-24

FORFATTERE

Grethe Lilleng, Trine Thorvaldsen, Kristine Størkersen, Magnus S. Myhre, Andreas Misund

OPPDRAGSGIVER

Forskningsrådet

OPPDRAGSGIVERS REFERANSE

326647

PROSJEKTNUMMER

302006136

ANTALL SIDER

21

SAMMENDRAG

I mars 2020 erklærte Verdens helseorganisasjon (WHO) at Covid-19 var en pandemi og den norske regjeringen innførte en nasjonal nedstenging av samfunnet.

Denne rapporten presenterer en studie av konsekvenser av korona for den norske sjømatnæringen, tiltak og strategier, muligheter og utfordringer.

Intervju med aktører i næringen synligjør at det var viktig at næringen ble definert som samfunnskritisk og at forum dialog mellom myndigheter og næring ble etablert tidlig. Samtidig traff tiltak knyttet til stengte grenser havbruk og hvitfisksektoren ulikt.

Rapporten gir kunnskap som kan være verdifull for fremtidig krisehåndtering i næringen.

UTARBEIDET AV

Grethe Lilleng

SIGNATUR

KONTROLLERT AV

Vibeke Stærkebye Nørstebø

SIGNATUR

GODKJENT AV

Hans Bjelland

SIGNATUR

Historikk

| VERSJON | DATO | VERSJONSBESKRIVELSE |
|---------|------------|-------------------------------|
| 1.0 | 2023-04-26 | Første versjon Prosjektintern |
| 2.0 | 2023-05-24 | Ferdig versjon Åpen |

Innholdsfortegnelse

| | | |
|----------|------------------------------------------------------------|-----------|
| 1 | Innledning | 4 |
| 2 | Bakgrunn | 4 |
| 3 | Metode | 5 |
| 4 | Resultater | 7 |
| | 4.1 Tidslinje sjømatnæringen og Covid-19..... | 7 |
| | 4.2 Leverandørene og covid-19 | 14 |
| | 4.3 utfordringer, muligheter og lærdom for fremtiden | 15 |
| 5 | Oppsummering | 19 |
| 6 | Referanser | 20 |

1 Innledning

I mars 2020 erklærte Verdens helseorganisasjon (WHO) at Covid-19 var en pandemi (Cucinotta & Vanelli, 2020). Som følge av dette innførte den norske regjeringen, i likhet med store deler av verden, en nasjonal nedstenging av samfunnet.

Denne rapporten presenterer en studie av konsekvenser av korona for den norske sjømatnæringen, og tar for seg tiltak og strategier som ble iverksatt, samt muligheter og utfordringer for næringen. Studien gir kunnskap om industriens krisehåndtering og potensialet for å håndtere fremtidige kriser eller sjokk, som kan være verdifull i fremtiden. Funnene supplerer tidligere studier om pandemiens påvirkning på sjømatsektoren som satte søkelyset på markedsutfordringer og endringer i forbrukeradferd (Asche m. fl. 2022; Nyu and Nilssen, 2021; Love m.fl., 2021).

Studien er en del av prosjektet **SEAVID19 Ensuring economic sustainability in the seafood industry during crisis**. Prosjektet er et kompetanse- og samarbeidsprosjekt, finansiert av Norges forskningsråd (prosjektnummer 326647). SINTEF Ocean er prosjektleder, og SINTEF Industri, SINTEF Digital, NORCE, Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies (IAMO), Norges sjømatråd, Sjømat Norge, Sjømatbedriftene og NCE Aquatech Cluster er partnere.

2 Bakgrunn

Sjømatnæringen er Norges nest største eksportnæring etter olje og gass. Dette speiles også i den globale sammenheng hvor Norge posisjonerer seg som den nest største eksportør av slik varer, kun slått av Kina. Fra 2019 til 2022 har eksportverdien økt fra omtrent 108 milliarder kroner til over 150 milliarder kroner. Havbrukssektoren er den store driveren som skaper omtrent to tredeler av eksportverdien. Siden 1995 har bidraget fra havbrukssektoren økt kraftig, med atlantisk laks og regnbueørret som de viktigste artene. Fusjoner og oppkjøpt har gitt færre, men større selskap, som opererer i flere marked på tvers av kontinentene.

Selv om fiskerisektoren er mindre i eksportverdi enn havbruk, er det fremdeles en viktig bidragsyter fra sjømatnæringen Norge. Flere arter er viktige, men størst verdi (førstehånds og salg) genereres av bunnfisk som torsk, hyse og sei og produkter fra disse artene slik som klippfisk og saltfisk. Selv om verdien for pelagiske arter er lavere, bidrar også arter som sild og makrell til den totale verdiskapningen fra sjømatnæringen. Volumet fra skalldyrsektoren er lavere, men prisene per kilo er langt høyere.

Da fiskerisektoren høster av ville bestander er den til dels sesongstyrt, samt regulert gjennom kvoter per art og havområde. Produksjonsvolum i havbrukssektoren er også regulert, men oppdretterne må ikke forholde seg til sesongvariasjoner. Dette fører til at en kan holde en jevnere produksjon som skaper større forutsigbarhet til et stadig mer krevende marked. Historisk sett har derfor fiskerisektoren belaget seg på sesongarbeidere på fiskemottak i en langt større grad enn havbrukssektoren.

3 Metode

Data som presenteres er samlet inn gjennom dybdeintervjuer. Intervjuene ble gjennomført i 2022 og starten av 2023, i all hovedsak som digitale møter på Teams.

Intervjuene tok utgangspunkt i en intervjuguide som ble utarbeidet av prosjektgruppa. Det var et mål at deltakerne kunne fortelle fritt om sine erfaringer med pandemien. Overordnet dekket alle intervjuene følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke hovedtiltak og strategier rettet mot sjømatnæringen ble innført av myndighetene på ulike stadier av pandemien og hvorfor? Hva var effektene av disse tiltakene?
2. Hvordan har aktører i sjømatnæringen blitt påvirket av Covid-19, og hvilke muligheter og utfordringer har vært fremtredende på ulike stadier av pandemien?
3. Hvilke endringer og innovasjoner ble initiert av Covid-19, og hvordan kan sjømatnæringen dra lærdom av disse og forberede seg på lignende situasjoner i fremtiden?

Hovedkriteriet for rekruttering til intervjuene var å sikre et utvalg som representerte næringsaktører innenfor fiskeri (hvitfisk, pelagisk og skalldyr) og havbruk (laks/ørret) fra ulike deler av landet. I tillegg ble representanter for organisasjoner, media og myndigheter intervjuet. Potensielle informanter ble identifisert via nettverk og offentlig tilgjengelig informasjon.

Totalt ble det gjennomført 20 intervju. I enkelte intervju deltok mer enn en person, og i sum har 26 informanter deltatt. Flere av næringsaktørene dekket mer enn en sektor. Se tabell 1 for en oversikt over utvalget, sortert på type aktør og sektortilhørighet.

Som et supplement til intervjuene er pressemeldinger, medieoppslag, møtereferater¹ og sakspapirer gjennomgått. Dette materialet ble brukt til å etablere en tidslinje for å synliggjøre når ulike tiltak ble innført og hvordan pandemien utartet over tid. I analysen ble intervjudata både plassert i tidslinjen og sammenfattet for å vise fremtredende tiltak og konsekvenser som ble beskrevet av informantene.

Alle som deltok, fikk informasjon om hensikten med intervjuene og ga sitt samtykke til å delta. I resultatene er informantens navn og bedriftsnavn anonymisert. All innsamlet data er håndtert i tråd med SIKTs retningslinjer for personvern.

¹ Det ble søkt om innsyn i utvalgte møtereferat.

Tabell 1: Utvalg sortert på type aktør og sektor

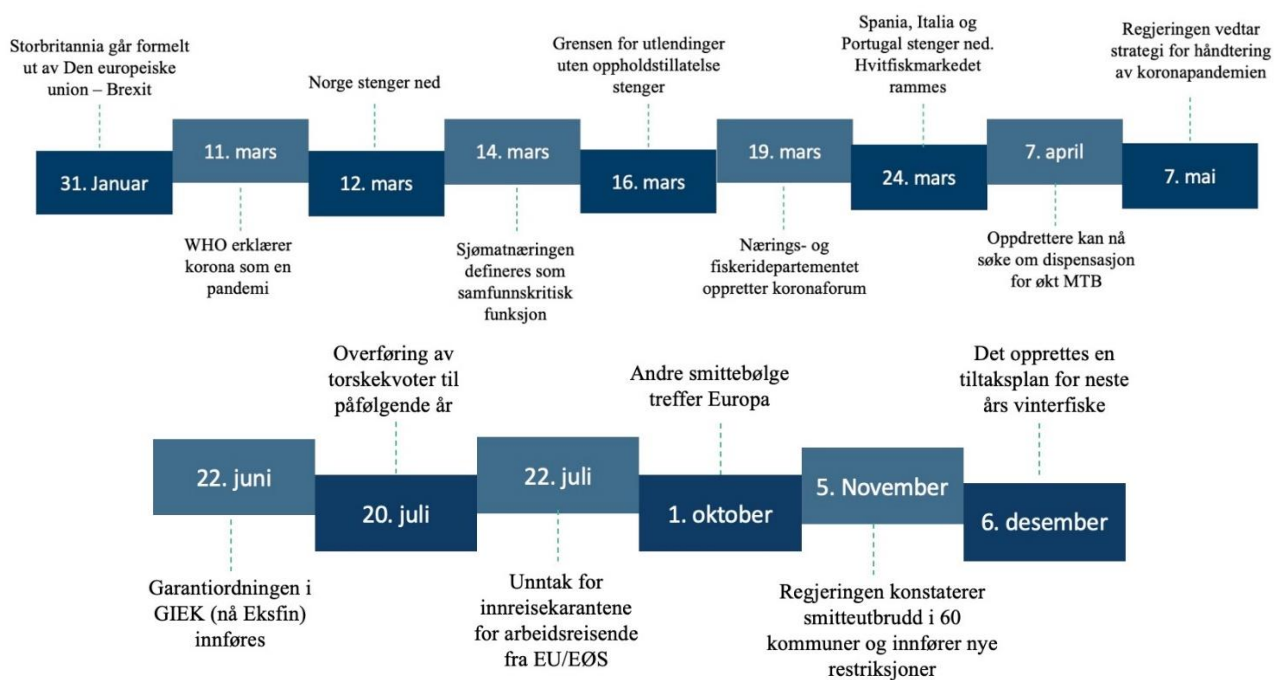
| Intervju nummer | Aktør | Havbruk | Hvitfisk | Pelagisk | Skalldyr | Informanter |
|-----------------|----------------|---------|----------|----------|----------|-------------|
| 1 | Næring 1 | | | | | 1 |
| 2 | Media | | | | | 2 |
| 3 | Næring 2 | | | | | 1 |
| 4 | Organisasjon 1 | | | | | 1 |
| 5 | Organisasjon 2 | | | | | 3 |
| 6 | Næring 3 | | | | | 1 |
| 7 | Organisasjon 3 | | | | | 1 |
| 8 | Næring 4 | | | | | 1 |
| 9 | Organisasjon 4 | | | | | 2 |
| 10 | Næring 5 | | | | | 1 |
| 11 | Næring 6 | | | | | 1 |
| 12 | Organisasjon 5 | | | | | 2 |
| 13 | Myndighet 1 | | | | | 1 |
| 14 | Organisasjon 6 | | | | | 1 |
| 15 | Næring 7 | | | | | 1 |
| 16 | Næring 8 | | | | | 1 |
| 17 | Næring 9 | | | | | 2 |
| 18 | Næring 10 | | | | | 1 |
| 19 | Leverandør 1 | | | | | 1 |
| 20 | Leverandør 2 | | | | | 1 |
| | Total | | | | | 26 |

4 Resultater

4.1 Tidslinje sjømatnæringen og Covid-19

I dette kapitlet beskrives situasjonen for aktørene i sjømatnæringen i en tidslinje, fra medio mars 2020 til medio februar 2022. Hensikten med tidslinjen er å vise den dynamiske påvirkningen av pandemien. Teksten fremhever myndighetenes strategier, samt ulike utfordringer og muligheter knyttet til henholdsvis fiskeri og havbruk. Beskrivelsene er satt sammen av uttalelser i intervju, media og gjennom offentlige instanser.

2020



31.januar 2020: Storbritannia går formelt ut av Den europeiske union

Brexit er et faktum. Storbritannia er et viktig marked for norsk sjømat og en ny handelsavtale må nå forhandles fram. Flere i sjømatnæringen er bekymret for konsekvensene av å ikke få til en ny avtale – spesielt fiskerisektoren. Det er likevel ikke Brexit som får størst oppmerksomhet i månedene fremover. Koronaviruset blir først oppdaget i Kina i årsskiftet 2019/2020, og det første tilfelle i Norge blir påvist 26. februar 2020 i Tromsø kommune.

Sjømateksporten blir påvirket av det som skjer i verden. Det er først og fremst koronaviruset som påvirker. Eksporten til asiatiske land til Kina har stupt den siste måneden (NRK, 2020, 10. mars).

11. mars 2020: WHO erklærer korona som en pandemi

Verdens helseorganisasjon (WHO) erklærer at koronaviruset er en pandemi (Cucinotta & Vanelli, 2020). Dagen etterpå, 12. mars, iverksetter sittende regjering – i likhet med resten av verden – en nasjonal nedstenging av samfunnet (NOU 2021:6). Tiltakene beskrives av statsminister Erna Solberg som «de mest inngripende tiltakene vi har hatt i Norge i fredstid» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2020).

12. mars 2020: Norge stenger ned

I første fase av koronapandemien fortelles det i flere intervjuer at markedssituasjonen oppleves som uoversiktlig. Det er stor usikkerhet og mange sjømataktører bekymrer seg for omsetning og salg. Sjømat Norge uttrykker tidlig bekymring for konsekvensene pandemien kan ha for sjømatnæringen, både som følge av redusert kjøpekraft og nye forbrukermønstre. Et sjømatmedium vi pratet med forklarer den første måneden med korona slik:

En murvegg. Alle sa nei. En ekstrem usikkerhet, nærmest over natta (...) Kan vi fortsette som før? Det var mange som var engstelige i mars (Media).

14. mars 2020: Sjømatnæringen defineres som samfunnskritisk funksjon

Nærings- og fiskeridepartementet sender ut et formelt brev som bekrefter at sjømatnæringen er definert som en samfunnskritisk funksjon. At næringen tidlig blir definert som samfunnskritisk blir av stor viktighet, og primærproduksjon og prosesseringsanlegg kan holde produksjonen i gang.

16. mars 2020: Grensen for utlendinger uten oppholdstillatelse stenger

Regjeringen stenger grensen for personer uten oppholdstillatelse i Norge. Flytransporten blir fraværende over natten og på Gardermoen opplever de umiddelbare utfordringer med nedskaleringen av avganger på passasjerfly. En eksportør forteller at det er særlig utfordringer knyttet til lav kapasitet og høye kostander for flyfrakt til laksemarkedene i Asia og USA:

På veitransport klarte vi å holde flyten ganske greit. Men fly, alt via Gardermoen, og der var det dramatisk. Vi måtte bruke tid på å omstille oss, dette måtte jo flynæringen også. Erstattet passasjertransport med rene fraktmaskiner. Vi hadde betalt til USA 7–8 kr/kg. Plutselig kostet det 60 kr/kg til USA (Næring 6).

18. mars 2020: Pressemelding fra Nærings- og fiskeridepartementet

I midten av mars er stengte grenser, skyhøye flyrater og et urolig marked noen av utfordringene som preger sjømatnæringen. Daværende fiskeri- og sjømatminister Odd Emil Ingebrigtsen varsler at flere tiltak blir vurdert for å møte utfordringene som kan oppstå i "dagene, ukene eller månedene som kommer." (Nærings- og fiskeridepartementet, 2020b).

19. mars 2020: Nærings- og fiskeridepartementet oppretter koronaforum

Fiskeri- og sjømatministeren ønsker tett og god dialog med næringen, og ber Fiskeridirektoratet opprette et koronaforum, for å samle myndigheter og næring. Målet med forumet er å ta stilling til nye tiltak og regelendringer raskt. Møtene blir i løpet av kort tid initiert i statsråd og 19. mars 2020 holdes første møte mellom Nærings- og fiskeridepartementet, Mattilsynet og sjømatnæringen (representert ved næringsorganisasjonene Sjømat Norge, Sjømatbedriftene og Norsk Industri). Norges Sjømatråd og Norges Råfisklag deltar også. En vi pratet med fra myndighetssiden forteller:

Vi hadde svært mange koordineringsmøter, også på statsrådnivå. Jeg synes nå i ettertid at det var bra koordinering – ganske konstant. Formalisert gjennom tiltaksplanen og var veldig rutinerte. Det er ikke slike møter nå lenger. Det var kun under pandemien. Den digitale arbeidsmåten gjorde at vi kunne sette sammen digitale møter (Myndighet 1).

**24.mars 2020: Hvitfiskmarkedene er hardt rammet og handelen stopper delvis opp**

Viktige land som Spania, Italia og Portugal stenger i likhet med Norge ned. Fiskeindustrien opplever et etterslep av volum, og flere aktører starter å fryse inn. En hvitfiskaktør forteller om et kjempetap:

Vi fortsatte bare å kjøpe, til relativt høye priser. Saltet. Skjønte ikke at det markedet også forsvant. Skjønte ikke hva som traff oss (...) Produserte masse for lager, og fikk ikke solgt varene før i november (Næring 1).

Til tross for at hotell, restauranter og catering faller bort, rapporteres det om en økning i enkelte produktkategorier i dagligvarehandelen – industrien tilpasser seg og dreier produksjonen over mot mer bearbeidede produkter.

Næringen tilpasset seg til at folk handlet på supermarked med mer gryteklare produkter. Viktig å vri over mot retail og dagligvare, dette bidro til at man klarte å holde eksporttallene oppe. Volumet i 2020 ble likt som i 2019 (Media).

7. april 2020: Oppdrettere kan søke om dispensasjon for økt MTB

Fiskeridirektoratet skriver på hjemmesiden sin at de åpner for muligheten til å søke dispensasjon om midlertidig økt MTB på lokalitetsnivå som følge av koronautbruddet. Oppdrettere kan ha behov for å ha fisken stående lengre i anlegget enn MTB dersom mannskapsmangel på anlegg, slakterier eller brønnbåter gjør det umulig for oppdrettere å få fisken slaktet ut som planlagt (Nærings- og fiskeridepartementet, 2020b).

7. mai 2020: Regjeringen vedtar strategi for håndtering av koronapandemien

En langsiktig strategi og plan for håndtering av koronapandemien blir vedtatt av regjeringen 7.mai 2020, som blant annet tar for seg ulike scenarier ved smitteutbrudd, samt vurderinger av risikonivå i tråd med beredskapsplanen.

22. juni 2020: Midlertidig statlig garantiordning for reforsikring innføres

Garantiordningen i GIEK (nå Eksfin) innføres fra og med 22. juni som et midlertidig tiltak i lys av COVID-19-pandemien (Nærings- og fiskeridepartementet, 2020a) Med en økt usikkerhet i sjømatmarkedet er formålet med ordningen for reforsikring av kortsiktig kredittforsikring å gi bedriftene mulighet til å holde vareflyten i gang. Selv om næringen mener ordningen kommer sent på plass blir dette viktig for næringen, til tross for uro i markedet.

20. juli 2020: Overføring av torskekvote til påfølgende år

Regjeringen innfører en ordning med kvoteoverføring av torsk på 10 % for alle fartøyer unntatt åpen gruppe. Kvotefleksen begrunnes med et ønske om økt fleksibilitet for den enkelte fisker, slik at de kan tilpasse seg situasjonen med et urolig marked.

22. juli 2020: Unntak for innreisekarantene arbeidsreisende fra EU/EØS

Midt i fellesferien letter regjeringen på smittetiltakene, og spesielt viktig for sjømatnæringen er det at regjeringen innfører unntak for innreisekarantene for arbeidsreisende fra EU/EØS fra og med 22. juli. Det er likevel ikke problemfritt å få tak i arbeidskraft – spesielt sjåførere. En eksportør vi intervjuet forteller at:

Mange av sjåførene i transportselskapene hadde funnet seg andre jobber, så jeg tror EU manglet mange hundre tusen sjåførere, og da Storbritannia gikk ut av EU så ble det store problemer med sjåførermangel (Næring 6).

1. oktober: Andre smittebølge treffer Europa

Utpå høsten treffer andre smittebølge Europa. I starten av oktober stenger Spania ned igjen (CNN, 1.oktober 2020), og Frankrike og Storbritannia opplever de høyeste smittetallene siden pandemien startet (Insider, 25. september 2020).

5. november 2020: Nye norske restriksjoner

Regjeringen erklærer andre smittebølge og konstaterer utbrudd i 60 kommuner. Dette fører igjen til at strenge tiltak iverksettes. Fire dager senere blir det krav om opphold på karantenehotell ved innreise til Norge, og rett før årsskifte innfører regjeringen testplikt for innreisende fra røde land (inkl. EU/EØS).

6. desember 2020: Det opprettes en tiltaksplan for neste års vinterfiske

For fiskeriene er Lofotfiske det viktigste sesongfiske etter torsk og i normale sesonger ankommer det om lag 3–4000 arbeidere til Nordland, Troms og Finnmark for å delta på det tradisjonsrike fisket. På bakgrunn av dette beslutter Justisdepartementet (JD), Helse- og omsorgsdepartementet (HOD), fiskerinæringens representanter, Fylkesmannen i Nordland og Fylkesmannen i Troms og Finnmark m.fl., 6. desember, å etablere en tiltaksplan for håndtering av smitteutfordringene ved vinterfisket. Tiltak inkluderer innføring av et system for reiseregistrering, skjerpet kontroll på grensene og unntak for karantehotell ved annet «egnet sted» (Fiskarlaget 2020).

2021



18. januar 2021: Regjeringen innfører obligatorisk testing på grensen

Tidlig i januar 2021 er mange utenlandske arbeidstakere tilbake i Norge etter julefeiring. Regjeringen strammer ytterligere inn kontrollregimet for å begrense importsmitten og 18. januar innfører regjeringen obligatorisk testing på grensen. For landbasert sjømatindustri, som i stor grad er sesongbasert og avhengig av å importere arbeidskraft gjorde smitterestriksjoner det utfordrende å få tak i nok arbeidere. Sesongarbeidere defineres ikke som samfunnskritisk personell, og får derfor ikke unntak for innreisereglene. Et fiskemottak vi pratet med hadde store problemer med bemanningen:

Det som var utfordringen, var bagatelliseringen av de som er ansatt i hvitfisknæringa på sesongbasis. Det ble ikke kategorisert som samfunnskritisk ifølge regjeringa og da fikk vi utfordring med å få tak i nok personell på vinteren for å drifte hundre prosent (Næring 10).

28. januar 2021: Fiskeri- og sjømatminister Odd-Emil Ingebrigtsen i møte med næringen.

I et brev adressert til Justis- og beredskapsdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet 28.januar 2021 uttrykker Sjømat Norge at kommunikasjonen fra regjeringen knyttet til de siste innreiserestriksjonene: «er egnet til å så tvil om sjømatnæringens status om samfunnskritisk, og vi mener dette er svært uheldig og skaper usikkerhet og sterkt redusert forutsigbarhet for bedriftene». Siden utenlandske sesongarbeidere defineres delvis ut av unntaket om innreise er organisasjonen bekymret for om tolkningen kan ha konsekvenser for årets torskesesong – spesielt når inntak av arbeidere da blir forsinket med opptil 3 uker. Samme dag møter statsråden fiskeri- og sjømatnæringen, og oppfordrer bedriftene til å «bruke tilgjengelig norsk arbeidskraft. Det er mange nå som er uten jobb, og som kan gi et viktig bidrag til det viktige vinterfisket» (Nærings- og fiskeridepartementet, 2021a).

(...) og gå ut når hvert enkelt anlegg skal ha mellom 20-30 opp mot 60 ansatte i sesong, og finne de internt i Norge, det var en kjempeutfordring. Og det er klart, 90 % av de vi fikk inn til slutt ser ikke forskjell på en sei og en torsk. Vi var helt tilbake på scratch (Næring 10).

3. februar 2021: Regjeringen viderefører kvoteoverføring på torsken

Det tradisjonsrike lofotfiske er godt i gang, men flere sjømataktører manglet fortsatt arbeidskraft grunnet innreiserestriksjonene. Fiskedisker og lokale fiskemarkeder i hele verden er stengt, og flere merker på uroen i markedet. For å bidra til å redusere problemer både på fiskemottakene og ute i markedene, videreføres ordningen for kvoteoverføring på inntil 15 % av torskekvoten til neste år. Dette gjelder for alle fartøy unntatt åpen gruppe. Fiskeri- og sjømatminister Odd Emil Ingebrigtsen sier at «dette vil bidra til å spre torskefisket i en situasjon hvor mottakskapasiteten og markedssituasjonen er uavklart» (Nærings- og fiskeridepartementet 2021b).

Dette er noe av det som har vært før korona på gruppenivå, men ikke på fartøynivå slik som nå. Ble besluttet en økning av kvote på 20 %, og etter forhandlinger med Russland landet økningen på 15 % (Organisasjon 2).

19. februar 2021: Skreien venter ikke på at Norge skal åpne grensene

Til tross for regjeringens tiltak, formalisert gjennom tiltaksplanen fra desember 2020, samt kvotefleks, er vintersesongen 2021 krevende for både fiskeindustri, flåteledd og eksporten. Spesielt fiskeindustrien sliter med å få tak i nok arbeidskraft, og flere må rekruttere arbeidskraft internt i Norge.

Vi begynte i november å sette sesongarbeiderne på karantenehotell, og hadde et opplegg for å få folk inn i januar. Grensa ble stengt før vi hadde fått alt av folk inn. Noen kunne ikke komme, noen ble syke. Men på et tidspunkt så var vi tretti personer for lite. Så lokalsamfunnet trødde til. En enorm innsats (Næring 1).

Det er fortsatt stor mangel på sjåførere, samt begrenset kapasitet ved flere fiskemottak på grunn av innreiseforbudet. Flåteleddet blir anmodet å begrense fangstene, men fiskeindustrien sliter like vel med å håndtere de store volumene som kommer inn. En rekke anlegg stenger dørene. En hvitfiskaktør mente at kontrollen på grensen som ikke alltid fungerer like bra:

Det var bare tilfeldigheter hvem som kom gjennom nåløyet når de kom til Norge og hvem som ble sendt tilbake. Avhengig av hvilken toll eller offentlig tjenestemann de møtte på flyplassen (Næring 10).

En ting er arbeidskraften, men det er også et skrikende behov for sjåførere. En sjømataktør vi pratet med har store vansker med å få tak i folk:

Vi får nesten ikke varene ut. Det har også mye å si, når du mangler 300 000 sjåførere i Storbritannia, det er ikke bare der, men hele fjøla. Det er manko på arbeidskraft. Selv om grensa er åpen så er det ikke så lett å få folk som før (Næring 1).

Mens fisket er bra i Troms og Finnmark og delvis Vesterålen, fører dårlig vær og sent innsig av skrei i Lofoten til trøbbel for hvitfiskaktørene i området. Flere bedrifter fikk inn personell før grensene stengte, og mangelen på skrei fører derfor til store kostnader. Kommunale og statlige koronamidler kom godt med sier et fiskemottak i Nord-Norge.

23. mars 2021: Et containerskip sperrer Suezkanalen og skaper trøbbel for verdenshandelen.

Det grunnstøtte skipet fører til trafikkork mellom Middelhavet og Rødehavet. Det tar seks dager før det lykkes å dra skipet av grunn.

På sjøtransport har prisene gått «sky high». Om ikke korona var nok, så fikk vi skipet som sto fast. Vi brukte et år etterpå på å gjenopprette varebalansen (...) Har jobba på spreng på å komme tilbake til normalen. Det er ikke gjort over natta. Har fortsatt etterfølger av det (Næring 6).

8. april 2021: Pandemieffekten treffer torskesesongen

Restaurantmarkedet er fortsatt vanskelig. Klok av skade tør ikke industrien å salte – særlig torsken. Etter at en stor del av torsken ble kjøpt inn til rekordpriser i starten av 2020 går flere bedrifter nå i tap. Noe av fisken er fortsatt på lager. Utviklingen av fersk torsk ut viser en betydelig økning – opp 76 % sammenlignet med i fjor. Prisen på fersk torsk er lav, vel ti kroner lavere enn i fjor for fiskerne:

Det var først i 2021 at torskeprisen, fersk, fikk seg en trøkk. Dette grunnet 20 % oppgang i kvoter pluss et marked påvirket av korona (særlig restaurant). Prisen på fersk torsk var i snitt 24 kr/kg (Organisasjon 3).

13. april 2021: Gradvis gjenåpning av samfunnet

Regjeringen gjennomfører første trinn for gjenåpning av samfunnet med flere lettelsener for blant annet barn og unge, samt toppidretten. Inntil videre er innreiserestriksjonene strenge. I løpet av våren får helsepersonell, eldre og personer i risikogruppen tilbud om koronavaksine.

25. juni 2021: Kinesiske myndigheter innfører nytt regelverk for eksport av laks til Kina.

Etter flere Covid-19 utbrudd i Beijing innfører Kina dobbelpakking på fersk laks. Dermed skal fersk laks være pakket i en indre og en ytre forpakning og den indre forpakningen skal også merkes med etikett på engelsk og kinesisk. Ifølge en av informantene fører kravet til mer manuelt arbeid på slakteriet og følgelig høyere produksjonskostnader.

Kineserne hadde en teori om at korona kom med norske produkter, særlig laks. Dette var jo ferske produkter. Derfor måtte vi til og med inngjerde produktene med pose. Og med merking. Skulle iverksettes 1. januar 2022, men kineserne iverksatte med én gang (Næring 6).

18. september 2021: Høsten preges av store logistikkutfordringer

Det er høye volum med spesielt laks som skal ut i markedet, men næringen sliter med transport. Ifølge en informant fra medlemsorganisasjonene opplever mange av medlemmene deres at det «ofte er vanskeligere å skaffe transport enn å få solgt fisken» (Organisasjon 5). Det er mangel på både containere, traller og trailere. Årsaken er flerfoldig. Det høye volumet av laks skyldes god tilvekst i sjø og lite sykdom og lus. I tillegg pekes det på transportfloker flere plasser (veiarbeid og togplaner), samt ringvirkninger av koronasmitte rundt om i verden.

1. Desember 2021: Omikron når Norge

En ny variant av koronaviruset blir bekreftet i Norge. Regjeringen innfører nye smittebegrensende tiltak mot omikronvarianten – tiltak som varer over jul og inn i 2022.

2022

Januar 2022

Flere av markedene blir vurdert som usikre, selv om etterspørselen er til stede. Logistikkutfordringer i flytrafikk til USA og Asia og forsinkelser i transport over land til markedene i Europa blir trukket frem.

12. februar 2022: Alle innreisereglene fjernes med umiddelbar effekt.

Regjeringen fjerner alle smitteverntiltak med umiddelbar effekt. Dette inkluderer maskepåbud, en-metersregelen og isolasjon ved sykdom. Det er heller ikke lengre nødvendig med test, karantene eller registrering ved innreise til Norge.

24. februar 2022 Russland invaderer Ukraina

Etter år med spenning mellom Russland og Ukraina kunngjorde den russiske presidenten Vladimir Putin en «spesiell militæroperasjon» i Øst-Ukraina (Reuters, 2022, 24. februar). Krigen skaper usikkerhet blant mange sjømataktører i Norge, da situasjonen kan forstyrre både import og eksport. Mange flyfraktforsendelser med sjømat fra Europa til Asia flyr over russisk territorium, og rundt 20 % av de vegetabiliske ingrediensene i laksefôr kommer fra Russland. I tillegg er Ukraina og Hviterusland er viktige pelagiske markeder, spesielt eksport av sildefilet, silderogn og lodderogn til Hviterusland. Til slutt er det et unikt samarbeid som ligger til grunn for forvaltning av felles fiskeriresurser og kvotefordeling gjennom Den felles norsk-russiske kommisjonen.

4.2 Leverandørene og covid-19

I denne delen gir vi et innblikk i hvordan leverandørnæringen har blitt påvirket under Covid-19 og i tiden etter pandemien.

Tiltak

I likhet med primærbedriftene var det viktig for leverandørleddet at næringen de leverer til tidlig ble definert som samfunnskritisk. På den måten ble verdikjeden til dels skjermet. Samtidig strevde flere leverandører med å få utenlandske arbeidstakere inn i Norge da myndighetene stengte grensene tidlig i mars 2020. For en leverandør var høyt kvalifisert personell fra EU essensielt for varene som produseres og leveres. Innreisekaranteneunntak for arbeidsreisende fra EU/EØS som kom sommeren 2020 ble derfor viktig for leverandørleddet.

Samtidig, i likhet med resten av næringen, var test-regimet på grensen en utfordring og bidro til forsinkelser i produksjonen. En leverandør har store deler av produksjonen i utlandet. Ansatte kunne ikke lengre reise ned og kvalitetssikre produksjonen og de måtte raskt omstille seg over til Teams og brukte GoPro-kameraer for dialog og samhandling med samarbeidspartnere.

Verdenssituasjonen og rammebetingelser (2020–2022)

Endringer i rammebetingelser skaper også usikkerhet for leverandørleddet. Før pandemien kom var det mange som stilte kapital til rådighet, men kapitalen har krympet under pandemien og nå ser leverandørleddet at kapitalen går mer mot tryggere prosjekter. En av leverandørene forteller at de har redusert årsverk i enkelte ledd, uten at det kan tilskrives én årsak, det er mange faktorer.

Transport og frakt ble mye dyrere under pandemien – spesielt containerskip som tradisjonelt er det billigste. I motsetning til oppdretterne så opererer mange av leverandørene med lave marginer og de er avhengig av jevn og god utvikling. Nå er det nesten på samme nivå som før pandemien.

Under hele pandemien så hadde leverandørene problemer med å få tak i essensielle komponenter til produksjonen. En leverandør forteller at enkelte globale aktører kjøpte opp store kvantum for så å forhandle om komponenter til høyere pris enn opprinnelig. Det har ikke stabilisert seg enda.

Det er ikke så tidskritisk som en fisk, så man har mer tid til å manøvrere. Du snakker ikke om ting som er vanskelig til kunden. Prisen har gått opp og det er en konsekvens av det (Leverandør 1).

En leverandør forteller at de har endret teknologisk oppsett grunnet mangel på komponenter. I tillegg har innkjøpsbiten blitt profesjonalisert og styrket.

Den foreslåtte grunnrenteskatten for laksenæringen (i september 2022) skaper også usikkerhet for leverandørleddet. Skattleggingen gjør at sjømatnæringen får mindre kapital å investere med, spesielt for storsmolt og slakteri. Dette igjen hindrer investeringer i andre deler av verdikjeden. Dette er noe leverandørene allerede ser effektene av.

4.3 utfordringer, muligheter og lærdom for fremtiden

Pandemiens påvirkning på sjømatnæringen ble mindre alvorlig enn mange i næringen fryktet i mars 2020. Tidslinjen i 4.1 viser hvordan næringen opplevde flere "delkriser" som de måtte håndtere underveis. I denne delen fremhever vi noen sentrale tema som var viktige for sjømatnæringen, som gir lærdom næringen kan ta med seg videre.

Samarbeid og dialog mellom næring og myndigheter

Det ustrakte samarbeidet som oppsto i tidlig fase mellom myndigheter og arbeidsorganisasjonene, og som ble opprettholdt gjennom hele pandemien var fremtredende i intervjuene. Partene holdt tett dialog og møter som samlet aktørene var viktige areaer for informasjonsutveksling og innspill. Flere av informantene vi pratet med roser embetsverket, som både la til rette for å vise skjønn, og bidro til tett og god dialog med næringen.

Omtrent hver andre uke holdt Nærings- og fiskeridepartementet koronamøter med næringen. Ifølge flere av de vi intervjuet sikret møtene god informasjonsflyt og partene fikk uttrykt sine bekymringer og utfordringer. Agendaen for møtene var som følger: (1) Status fra departementet, (2) runde rundt bordet, (3) andre problemstillinger. Møtene varte frem til sommeren 2021, med oppstart igjen i 2022 med den nye fiskeri- og sjømatministeren Bjørnar Skjæran. Dialogen med myndighetene ble beskrevet som veldig viktig. Det ga organisasjonene en arena for å prate sammen, og salgslagene fikk nyttig informasjon. Ifølge enkelte informanter er terskelen for dialog, både mellom medlemsorganisasjonene og medlemmer, og regjerings/statsråd /kommunal sektor lavere nå enn før pandemien.

Generelt var det mye møtevirksomhet gjennom korona – både på departement-nivå, statsråd-nivå og aktørnivå (formalisert gjennom tiltaksplanen). Samtlige av informantene vurderte de digitale møtene som en stor fordel. På denne måten nådde de ut til embetsverk, etatene og andre medlemmer fra alle kanter av landet. Sjømatbedriftene forsto viktigheten av dialogen med kommunene. Dette hjalp på for produksjonen og driften slik at det gikk rundt.

I forbindelse med planlegging og gjennomføring av det tradisjonsrike vinterfiske definerte flere informanter håndteringen fra statsforvaltere i Nord-Norge som unik. De gjorde en svært viktig koordineringsjobb og bidro til god dialog mellom kommunene, Mattilsynet, politi og tollvesenet.

I de to sesongene med vinterfiske var statsforvalterne eksepsjonelt flinke. De hadde dialog og overblikk og opptrådte som et veldig fint bindeledd. De var veldig viktige i håndteringen av vinterfiske, og bidro til den gode oversikten regionalt (Myndighet 1).

I tillegg til hyppig dialog med næringsaktørene og -organisasjonene var det et utstrakt samarbeid og dialog mellom de ulike departementene, spesielt Nærings- og fiskeridepartementet (NFD), Helse- og omsorgsdepartementet (HOD), Justis- og beredskapsdepartementet (JBD) og Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID).

Selv om mange informanter ga uttrykk for at de har fått svært god oppfølging av organisasjonene og myndigheter under pandemien, beskrev noen allikevel reaksjonen fra myndighetene i oppstarten som nølende, som igjen førte til usikkerhet. En næringsaktør sa at: "Vi iverksatte egne tiltak basert på å opprettholde driften og så raskt at det var klokt for å opprettholde de funksjoner som var nødvendig" (Næring 6). En annen bekreftet dette:

Vi har aldri sittet og venta på at myndighetene eller NHO eller noen skal komme og fortelle hva vi skal gjøre. Vi har lest forskriftene og funnet ut hvor vi må legge lista, og så har vi lagt den høyere (Næring 3).

Definerer næringen som samfunnskritisk

At næringen tidlig ble definert som samfunnskritisk var svært viktig for aktørene for å opprettholde normal produksjon. I utgangspunktet ble listen over viktige samfunnsfunksjoner utarbeidet for å avklare hvem som har krav på skole- og barnehagetilbud etter nedstengingen (12. mars 2020). Disse gruppene fikk fritak fra andre smitteforebyggende reguleringer. «Listen angir hvem som bør få tilbud om barnehage- og skoleplass, og skal også legges til grunn som et utgangspunkt for å vurdere unntak fra karanteneplikten, sier justis- og beredskapsminister Monica Mæland (H).» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2020).

Fiskeri

Intervjuene viste at ikke alle ansatte i fiskerinæringen ble regnet som samfunnskritisk personell. Dette gjaldt for eksempel for arbeidere på mottak for hvitfisk, som tradisjonelt har basert seg på arbeidsinnvandring under torskefisket vinterstid.

Det var viktig å bli definert som det, men de tok bort at de som var ansatt i industrien ikke var samfunnskritisk, det gjorde det hele lite logisk. Det skulle bare mangle at vi var definert som samfunnskritisk: vi produserer mat. Vi kunne få så mange teknikere vi ville inn på fabrikken, men det hjelper ikke når du ikke har folk (Næring 10).

I en avisartikkel fra desember 2021 oppga regiondirektør Daniel Bjarmann-Simonsen i NHO Nordland at de ville trenge mellom 4000 – 5000 gjestearbeidere i fiskerinæringa (Olaisen og Forland, 2021). For å løse utfordringene med personell i hvitfisknæringen oppfordret fiskeriministeren arbeidsledige nordmenn til å melde seg.

Arbeidsledig? Da vil fiskeriministeren at du melder deg til vinterfisket

Smitteutbrudd under vinterfisket med mange tusen utenlandske sesongarbeidere er skrekken for små nordnorske kommuner. Fiskeriministeren ber arbeidsledige nordmenn melde seg til tjeneste.

Fiskeriministeren oppfordrer både arbeidsledige og permitterte i Norge til å melde seg. På den måten kan fiskeribedriftene gjøre seg mindre avhengig av utenlandsk arbeidskraft i koronaåret.

- Vi håper at noe av behovet for arbeidskraft kan løses ved at arbeidsledige nordmenn får seg jobb i Lofoten og Vesterålen nå i topp-sesongen, sier Ingebrigtsen.

Figur 1 Sak nrk.no 2.desember 2020 (Martinsen m.fl. 2020)

Det kom også forslag om at arbeidsledige som tok seg jobb i fiskerinæringen fikk beholde 20% av dagpengene i tillegg til full lønn (Johansen 2020). Regjeringen ba NAV om å "legge trykk og innsats" for å rekruttere norske arbeidere (Furuseth og Feratovic, 2021).

Intervjuene viste at dette forslaget ikke falt i god jord hos alle:

Vi ble ramma av stenging av grensa (...) Forslaget fra fiskeriministeren at NAV skulle betale folk for å jobbe hos oss, det sier litt om det synet på næringa. At man kunne komme et flåsete forslag. Det ga vi klar beskjed om, at de fikk ikke jobb hos oss. At de som aldri hadde sett en fisk kunne stå der med 20 % betaling mer enn de som har fagbrev (Næring 1).

I et annet medieoppslag forteller Geir Børre Johansen i Røst Sjømat at de har om lag 40% arbeidere fra Litauen som de har vært avhengig av i flere år. Han understreker at de er avhengige av spesialkompetanse under vinterfisket:

Det er mye gode arbeidsfolk i Norge, men du skal ha inn folk som skal kjøre sløyemaskiner og flekkemaskiner og som har truckførerbevis. Som kan håndflekke. Som på en måte kan faget (Indsetviken m.fl. 2021)

De stengte grensene medførte dermed en debatt omkring kompetanse og hvordan kompetansebehovene i sjømatnæringa ble vurdert fra utsiden og av næringsaktørene selv.

Digitale løsninger

Pandemien bidro til en «tvungsdigitalisering» som ble ansett å ha mange positive følger. Digitale møter sparte bedriftene for penger og ressurser, som ble spesielt viktig for små selskaper. Digitale møteplattformer (f.eks. Teams) ble beskrevet som positivt for å bygge relasjoner under pandemien. Det ble påpekt i intervjuene at selv om man ikke fikk reist til kunder og/eller leverandører for å vedlikeholde relasjoner, har man ved hjelp av teknologi klart å opprettholde tilnærmet ordinær forretningsvirksomhet. En leverandør forteller at de overlater mer til oppdretterne med fjernadministrasjon nå enn før.

Intervjuene viste også at digitale møteplattformer i møtene mellom næring og myndigheter bidro til økt inkludering, i den forstand at terskelen for å delta i møter ble lavere enn ved fysiske møter. En av informantene tok opp tidsbruk og reisekostnader, og så kun fordeler ved digitale møter.

Vi er en liten organisasjon. Lite budsjett, og ikke mye lobbyvirksomhet. Men under korona opplevde vi stikk motsatt effekt. Alt digitalt – større innflytelse. Vi tok teknologien i bruk i høyest grad, og opplevde større slagkraft enn tidligere (Organisasjon 1).

I sammenheng med digitale møter viste intervjuene også at hjemmekontor etter pandemien ble vurdert å bidra til større fleksibilitet, redusert sykefravær og reduserte reisekostnader.

Intervjuene viste at digitale løsninger som var påtenkt før pandemien, slik som digitale sedler på fiskemottakene, ble innført raskere på grunn av pandemien. "Var skepsis først, men 99,8% leverer nå sluttsedler elektronisk – så det fungerer" (Organisasjon 1).

Intervjuene viste også at flere hadde fått øynene opp for markedsføring via digitale kanaler slik som LinkedIn.

En robust og omstillingsdyktig sjømatnæring

Hvis det er ei næring som må stå opp på morgenen og se 'hva er det som treffer oss i dag', så er det sjømatnæringa (Næring 6).

De siste tiårene har norsk sjømatnæring opplevd flere markedssjokk som har krevd omstilling. Alt i alt viser intervjuene at sjømatnæringens omstillingsevne var god. Aktørene fant praktiske og gode løsninger på utfordringene de sto ovenfor. En informant forteller: "Vi ser at vi må bare brette opp ermene. Vi ser hvilke personer som bør være i en stab og hvilke oppgaver som må fordeles og hvem som må ta beslutningen" (Næring 3).

En leverandør påpekte at på bedriftsnivå har pandemien og tiden etter gjort flere mer bevisst på å ha en dynamisk forretningsmodell som bidrar til at aktørene i bransjen er bedre rustet til å håndtere fremtidige pandemier eller kriser. Andre forretningsmodeller, som sirkulære og/eller bærekraftige, er egenskaper som gir bedriften fortrinn i en krisesituasjon.

Fiskerisektoren

Overordnet sett håndterte flåteleddet i fiskeriene pandemien godt, samtidig som landsiden fikk utfordringer med arbeidsinnvandring og tilgang på kvalifisert personell.

Flåteleddet i fiskeriene er en av næringene som tross alt har gått bra. De har ikke hatt behov for koronastøttemiddel slik som mange andre næringer. På landsiden har det gått verre. Siden flere hadde dårlige marginer før korona, har korona blitt nådestøttet for mange (Organisasjon 1).

Selv om hovedsesongen for torskefisket var over før korona førte til nedstengning av samfunnet, følte likevel de mindre mottakene på konsekvensene av korona i den tidlige fasen i 2020. Dette forverret seg i 2021. Flere fiskere opplevde at de ikke fikk levert ved mottakene som en følge av omsetningsproblemer, da flere av mottakenes større kunder som f.eks. HoReCa-markedet er nedstengt.

På flåtesiden endte sent innsig av skrei i Lofoten i 2021, sammenlignet med tidligere år, med at fiskerne måtte dra nordover for å ta kvotene sine. For fiskerne førte dette til stor aktivitet og begrenset kapasitet på å få levert fisken på land. Mottaksstrukturen ble beskrevet som suboptimal og isolasjon, trailerkapasitet og innreiserestriksjoner satte føringen – og ofte oppsto det store forsinkelser.

I 2021 ble det eksportert 1,7 millioner tonn villfanget fisk, til en verdi av 35,1 milliarder kroner. Torsk utgjorde 199 000 tonn til en verdi av 9,8 milliarder kroner. Sterk volumvekst og nedstengt HoReCa-marked bidro til prisnedgang for både fersk og fryst torsk.

Laksesektoren

Her fikk jeg et par våkenetter når det stengte ned. Men nei. Laksemarkedet har en egen evne til å snu seg (Næring 1).

For havbruk har ikke pandemien fått store negative konsekvensene verken volummessig eller verdimessig. I 2021 ble det eksportert 1,3 millioner tonn laks, til en verdi av 81,4 milliarder kroner. Det var rekord både i volum og verdi. Hvorfor gikk det så bra? Informantene fremhevet at laksenæringen produserer og selger et luksusprodukt til en hverdagspris. I tillegg har laksen flere markeder å spille på dersom ett eller flere markeder faller vekk. I den grad det har vært utfordringer i enkelte leverandørkjeder, har eksportørene

kunnet veien opp for disse tapene ved å finne alternative markeder – laksen ble eksempelvis omdirigert fra Kina til USA og Brasil.

HoReCa-segmentet ble nærmest borte. Dette førte til at flere aktører bearbeidet mer selv og solgte for høyere pris. Mer av produktene gikk gjennom butikken og nærmarkedet i Europa. I motsetning til hvitfisk, som ofte selges med spotpris, selges mer på langsiktige kontrakter og avtaler til eksempelvis store supermarkeder. Pandemien har også synliggjort et markedspotensial for take-away og hjemlevering.

5 Oppsummering

Denne studien har gjennom intervju med sentrale aktører i bedrifter, leverandørledd, organisasjoner og myndigheter gitt ny kunnskap om hvordan Covid-19 pandemien påvirket sjømatnæringa, hvilke tiltak som ble innført, effekten av tiltakene og lærdom for fremtiden. En tidslinje er brukt for å synliggjøre de ulike stadiene og hvilke tiltak som ble innført når.

Overordnet viser intervjuene hvor viktig myndighetenes tiltak tidlig i pandemien var for næringen. At næringen ble definert som samfunnskritisk fremheves som helt avgjørende. Dette ga gode rammevilkår for å holde produksjonen i gang, så lenge gjeldende smitteverntiltak ble fulgt. Pandemien har vist at det er viktig for næringen å ha tett dialog med myndighetene for å finne gode løsninger.

Intervjuene viser samtidig at tiltakene knyttet til stengte grenser traff havbruk og hvitfisksektoren ulikt. Hvor lakseproduksjonen går kontinuerlig, fiskes en betydelig del av torsken i en kort vårsesong hvor hvitfiskmottakene tradisjonelt har vært avhengig av sesongansatte som ikke er bosatt i Norge. Hvor laksemottakenes primære utfordring ble å unngå smitte på sine anlegg og slakteri, fikk hvitfisknæringen utfordringer med å skaffe kvalifisert arbeidskraft. På grunn av frafall blant erfarne sesongarbeidere som følge av pandemien, uttrykte noen også bekymring for hvordan denne delen av verdikjeden vil klare seg på sikt.

Selv om de strenge tiltakene som ble innført for å håndtere Covid-19 i 2020–2021 er historie når denne rapporten ferdigstilles er det avgjørende at sjømatnæring, myndigheter og samfunnet som helhet tar med seg lærdommen videre, slik at de er godt rustet for fremtiden.

6 Referanser

Asche, F., Straume, H. M., Garlock, T., Johansen, U., Kvamsdal, S.F., Nygaard, R., Pincinato, R. & Tveterås, R (2022) Challenges and opportunities: impacts of COVID-19 on Norwegian seafood exports. *Aquat. Living Resour.* 35 15 (2022) DOI: 10.1051/alr/2022017

CNN, 2020, 1. oktober. Madrid locks back down as European leaders sound alarm on Covid-19 surges. <https://edition.cnn.com/2020/10/01/europe/madrid-lockdown-coronavirus-europe-intl/index.html>

Cucinotta D, Vanelli M. WHO Declares COVID-19 a Pandemic. *Acta Biomed.* 2020 Mar 19;91(1):157-160. doi: 10.23750/abm.v91i1.9397. PMID: 32191675; PMCID: PMC7569573.

Fiskarlaget 2020. Tiltak under vinterfisket. Avklaringer på plass. <https://www.fiskarlaget.no/component/fabrik/details/5/2299-tiltak-under-vinterfisket>

Furuset, A. & Feratovic, L. (2021) Fiskeriministeren åpner for at ledige nordmenn kan bli tvunget til å jobbe i fiskeindustrien. *Dagens næringsliv*, 28. januar 2021. <https://www.dn.no/fiske/fiske/korona/fiskeindustrien/fiskeriministeren-apner-for-at-ledige-nordmenn-kan-bli-tvunget-til-a-jobbe-i-fiskeindustrien/2-1-952847>

Helse- og omsorgsdepartementet (2020) *Omfattende tiltak for å bekjempe koronaviruset* Pressemelding nr: 38/20, 12.mars 2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/smk/pressemeldinger/2020/nye-tiltak/id2693327/>

Indsetviken, E.H., Thonhaugen, M., Horn, K-S. & Johansen J.I. 2021, 28. januar. – Man kan ikke bare ta en servitør fra Grünerløkka og få ha til å kjøre en flekkemaskin. NRK. Hentet fra: <https://www.nrk.no/nordland/har-ikke-nordmenn-som-kan-korona-erstatte-utenlandske-arbeidere-etter-innreiseforbud-1.15348536>

Insider, 25. september 2020 Europe's second wave is here. <https://www.businessinsider.com/europe-sees-new-coronavirus-peaks-countries-all-time-case-records-2020-9?r=US&IR=T>

Justis- og beredskapsdepartementet 2020 *Liste over samfunnsfunksjoner fastsatt. Pressemelding 16. mars 2020.* <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/jd/nyheter/2020/liste-over-kritiske-samfunnsfunksjoner-fastsatt/id2693800/>

Love, D.C., Allison, E.H., Asche, F., Belton, B., Cottrell, R.S., Froehlich, H.E., Gephart, J.A., Hicks, C.C., Little, D.C., Nussbaumer, E.M., 2021. Emerging COVID-19 impacts, responses, and lessons for building resilience in the seafood system. *Glob. Food Secur.* 28, 100494.

Martinsen, M.W., Johansen, J.I., Martinsen, L-B. & Rønning, O. 2020, 2. desember. Arbeidsledig? Da vil fiskeriministeren at du melder deg til vinterfisket. NRK, Hentet fra: <https://www.nrk.no/nordland/bekymring-for-korona-smitte-under-vinterfisket--naeringa-motte-fiskeriminister-odd-emil-ingebrihtsen-1.15271171>

- NOU 2021:6 Myndighetenes håndtering av koronapandemien. Rapport fra Koronakommisjonen.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/5d388acc92064389b2a4e1a449c5865e/no/pdfs/nou202120210006000dddpdfs.pdf>
- NRK 2020, 10. mars. Verdens børser raser, men salget av norsk laks går overraskende bra.
https://www.nrk.no/nordland/korona-skaper-bekymring-i-markedet_-men-norsk-laks-gar-overraskende-bra-1.14935290
- Nyu, V., Nilssen, F., 2021. The impact of Covid-19 crisis on the white fish industry in Norway: Results of the study among cod exporters.
- Nærings- og fiskeridepartementet, 2020a. Regelverk for Garantiinstituttet for eksportkreditts (GIEKs) garantiordninger. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/nfd/nyheter/nyheter-2020/20-milliarder-til-a-sikre-handel/id2715290/>
- Nærings- og fiskeridepartementet, 2020b. Varsler ekstraordinære koronatiltak for sjømatnæringen. 18. mars 2020 <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/nfd/nyheter/nyheter-2020/varsler-ekstraordinare-koronatiltak-for-sjomatnaringen/id2694107/>
- Nærings- og fiskeridepartementet 2021a. *Vinterfisket: Sesongarbeidere kan ikke passerer grensen de neste to ukene*. Pressemelding 28. januar 2021. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/nfd/pressemeldinger/2021/vinterfisket-sesongarbeidere-kan-ikke-passere-grensen-de-neste-to-ukene/id2830461/>
- Nærings- og fiskeridepartementet 2021b. Fiskerne kan overføre torskekvoter til neste år. Pressemelding 3. februar 2021. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/nfd/pressemeldinger/2021/fiskerne-kan-overfore-torskekvoter-til-neste-ar/id2831164/>
- Olaisen, S.R & Forland, G. 2021, 16. desember. Treng tusenvis av arbeidrarar til vinterfisket – vil ha testing på grensa. NRK, Hentet fra: <https://www.nrk.no/nordland/vinterfisket-og-utanlandsk-arbeidskraft-kan-by-pa-utfordringar.-nho-vil-ha-testing-pa-grensa-1.15772756>
- Reuters 2022, 24. februar. Russia's Putin authorises 'special military operation' against Ukraine
<https://www.reuters.com/world/europe/russias-putin-authorises-military-operations-donbass-domestic-media-2022-02-24/>